

कार्यकारी सारांश

चालु आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेटका प्रमुख उद्देश्यहरु शान्ति वहालीको लागि लगानी गर्ने, आर्थिक क्षेत्रको विकासका निजी क्षेत्रलाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गर्न मार्ग प्रशस्त गर्ने तथा अति गरिव एवं पिछडिएका वर्गको आर्थिक, मानवीय र सामाजिक परिसूचकमा सुधार ल्याउने रहेको थियो । बजेटका उल्लिखित उद्देश्यहरु हासिल गर्ने तर्फ विगत ६ महिनामा भएका प्रगतिहरुको मूल्यांकन गर्न र बजेटका उद्देश्यहरु हासिल गर्न आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिभित्र चालु पर्ने कदम समेतका लागि प्रस्तुत मध्यावधि मूल्यांकन प्रतिवेदन तयार गरिएको हो ।

यो मूल्यांकन प्रतिवेदन वस्तुतः देशको समष्टिगत आर्थिक स्थिति, सार्वजनिक संस्थानहरुको निजीकरण तथा व्यवस्थापकीय सुधार, वैदेशिक श्रोत परिचालन, बजेटका नीति तथा कार्यक्रमहरुको प्रगति विवरण, बजेट कार्यान्वयन तथा खर्चको अवस्था एवं उच्च प्राथमिकता प्राप्त केही आयोजनाहरुको कार्यान्वयन प्रगतिमा आधारित रहेको छ । श्री ५ को सरकारले विगत केही वर्षदेखि संचालन गरेका सुधार कार्यक्रमहरुको समीक्षा समेत यो प्रतिवेदनमा समेटिएका छन् ।

चालु आर्थिक वर्षमा समग्र आर्थिक वृद्धिदर उत्पादनको मूल्यमा ४.५ प्रतिशत हुने प्रक्षेपण गरिएकोमा विगत ६ महिनाको प्रगतिका आधारमा यस्तो वृद्धिदर ३.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।

चालु आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको औसत मूल्य सूचकाङ्क ७ प्रतिशत ले वृद्धि भएको छ भने गत वर्ष यस्तो वृद्धिदर ४.६ प्रतिशत रहेको थियो । यसो हुनको प्रमुख कारणमा अन्तर्राष्ट्रिय तवरमा नै पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा वृद्धि भईरहेको र सोको आधारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य समायोजन गरिनु हो । देशको समुचित आर्थिक स्थायीत्वको लागि २०६२ पौष मसान्त पछि भन्सार दरबन्दीमा पूनरावलोकन गरिनुका साथै विल बिजक जारी गर्ने प्रणालीलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी बजार अनुगमन क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कदमहरु चालीएको फलस्वरूप चालु आर्थिक वर्षको मूल्य वृद्धि दर ७ प्रतिशतमा नै स्थिर रहने अनुमान गरिएको छ । तथापी, यो प्रतिवेदन तयार गर्दा गर्दै पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा पूनःवृद्धि भएका कारणबाट मूल्य वृद्धिमा थप चाप पर्न जाने छ ।

मुद्रा प्रदाय तर्फ चालु आर्थिक वर्षको प्रथम पाँच महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर ४.८ प्रतिशत रहेको छ, जवकी गत वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर २.५ प्रतिशत रहेको थियो । खुद्र वैदेशिक तथा आन्तरिक सम्पत्ति: दुवैतर्फको वृद्धिदर गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष उच्च रहन गएको कारणले गर्दा विस्तृत मुद्रा प्रदाय अघिल्लो वर्षको तुलनामा बढ्न गएको हो । साथै, मुद्रा प्रदायको अर्को विस्तारकारी कारक आन्तरिक कर्जा यस वर्ष ४ प्रतिशत ले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष कूल आन्तरिक कर्जा ४ प्रतिशत कै हाराहारीमा वृद्धि भएको थियो । मूलतः निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जामा विस्तार आएको कारण कूल आन्तरिक कर्जामा वृद्धि हुन गएको छ ।

गत वर्षको प्रथम पाँच महिनामा ४.२ प्रतिशतले बढेको आवधिक निक्षेप यस वर्ष ५.८ प्रतिशतले बढेको छ । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आय र बहदो निर्यातका कारण यस वर्ष आवधिक निक्षेप वढी दरले वृद्धि हुन गएको हो । यसका साथै चालु आर्थिक वर्षको मंसिर मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरुबाट निजी क्षेत्रमा गएको कर्जा ६.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जामा ६.४ प्रतिशतले वृद्धि हुन गएको थियो ।

वैदेशिक व्यापारतर्फ चालु आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा निर्यातको तुलनामा आयातमा अत्यन्त ठूलो वृद्धि भएकाले व्यापार घाटा तीव्र रूपमा बढेको छ । यो अवधिमा कूल निर्यात गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १०.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.३१ अर्ब ०३ करोड पुगेको छ भने गत वर्ष सोही अवधिमा ८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको कूल आयात यस वर्ष १८.६ प्रतिशतले बढी रु.८२ अर्ब १५ करोड पुगेको छ ।

विदेशी मुद्रा संचित तर्फ गत वर्षको मंसिर मसान्तमा १.४ प्रतिशतले घटेको तुलनामा यस वर्षको सोही अवधिमा ७.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस वर्षको अन्तसम्ममा वैदेशिक मुद्राको सञ्चित रु. १४० अर्ब पुगी १०.४ महिनाको वस्तु आयात र ८.८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पुग्ने अनुमान गरिएको छ ।

चालु आर्थिक वर्षको पुस मसान्तसम्ममा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा शेयर बजारको कारोवारमा सुधार आई नेप्से परिसूचक विन्दुगत आधारमा २७.५ ले बढी ३०५.५ पुगेको छ । २०६१ पुस मसान्तमा रु.४६ अर्ब ४६ करोडको बजार पूँजीकरण भएकोमा यो वर्षको पौष मसान्तसम्म ६२.७४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७४ अर्ब ५ करोड पुगेको छ ।

सार्वजनिक संस्थानहरूले सरकारमाथि सिर्जना गरेको दायित्व कम गर्दै लैजाने नीति अनुरूप यस्ता संस्थाहरूलाई क्रमशः खारेज /निजीकरण/व्यवस्थापन सुधार गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिईएको छ । हालै मात्र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य स्वचालित रूपमा निर्धारण हुने व्यवस्था श्री ५ को सरकारले मिलाएको छ।

वैदेशिक स्रोत परिचालनतर्फ चालु आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा रु. १२ अर्ब ३५ करोड ७५ लाख अनुदान सहायता र रु. १ अर्ब ९२ करोड ५४ लाख ऋण सहायता गरी जम्मा रु. १४ अर्ब २८ करोड २९ लाख बराबरको वैदेशिक सहायता प्राप्त हुनेगरी सम्भौता भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. २३ अर्ब १२ करोड ७८ लाख रहेको थियो ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेट वक्तव्यमा घोषित नीति तथा कार्यक्रमहरूको हालसम्मको कार्यान्वयन स्थिति विश्लेषण गर्दा केही नीति तथा कार्यक्रम तोकिएको समयभित्रै सम्पन्न वा अधिकांश रूपमा सम्पन्न भएका छन्, केही कार्यान्वयनको क्रममा रहेका छन् भने केही बाँकी नीति कार्यक्रमहरूको प्रगति नगन्य वा कुनै प्रगति नै हुन नसकेको स्थिति छ । यद्यपि, यस वर्ष देखि अर्थ मन्त्रालयले बजेट वक्तव्यद्वारा घोषित नीतिहरूको कार्यान्वयन स्थितिको अर्थमन्त्री स्तरबाटै अनुगमन गर्ने गरेकोले यी नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन तुलनात्मक रूपले प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

विकास खर्च प्रभावकारी रूपमा हुने गराउन प्रथम प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूलाई निर्वाध रूपमा निकास प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । पुस मसान्तसम्म जम्मा खर्च रु.४० अर्ब २७ करोड ४६ लाख भएको छ जुन गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ८.९% बढी छ । प्रथम छ महिनामा चालु खर्च रु.२८ अर्ब ५४ करोड, पूँजीगत खर्च रु.४ अर्ब ९० करोड र ऋणको साँवा भुक्तानी रु.४ अर्ब २४ करोड भएको छ । गत आर्थिक वर्षको तुलनामा समग्रमा साधारण खर्च बढेको छ भने प्राप्त विवरणका आधारमा विकास खर्च प्रथम छ महिनामा रु.१२ अर्ब २७ करोड पुगी गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ७% ले वृद्धि भएको देखिन्छ । क्षेत्रगत आधारमा प्रथम छ महिनामा सवैभन्दा बढी खर्च शिक्षा क्षेत्रमा रु. ७ अर्ब ८७ करोड (नगद खर्च मात्र) भएको छ । खर्चको प्राथमिकीकरणका कारणले गर्दा खर्च गर्ने क्षमतामा वृद्धि भएको देखिन थालेको छ ।

राजश्व असूली तर्फ पुस मसान्तसम्ममा रु.३१ अर्ब ५८ करोड ४९ लाख राजश्व संकलन भै गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ५.९% ले वृद्धि भएको छ । यद्यपि, गत वर्ष यसै अवधिको राजश्व संकलन वृद्धिदर १२.२% रहेको थियो । राजश्व असूली एवं खर्च दुवैको वृद्धि भएतापनि खर्चको तुलनामा राजश्व वृद्धिदर कम रहेको छ ।

उच्च प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूको कार्यान्वयन स्थिति विश्लेषण गर्दा केही आयोजनाहरूको प्रगति अपेक्षित रूपमा भएको पाइएको छ । यस्ता आयोजनाहरूमा विशेषतः कर्णाली राजमार्ग (सुर्खेत-जुम्ला खण्ड) को निर्माण कार्य लक्ष्य अनुसार सम्पन्न हुने देखिएको छ भने मध्य मर्स्याङ्दी जलविद्युत आयोजनातर्फ पनि उत्साहजनक प्रगति भएको छ । मुलुकमा विद्यमान शान्ति सुरक्षाको समस्याले गर्दा केही आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा अवरोध आई प्रथम ६ महिनाको प्रगति न्यून मात्र देखिएको छ । उदाहरणको लागि, मेलम्ची आयोजनाको कूल निर्माणमध्ये यस वर्ष मूल प्रवेशमार्ग निर्माण १२.२%, मूल प्रवेशमार्ग स्तर सुधार २२.७१% र एडिट प्रवेश मार्ग निर्माण ५७.१८% गर्ने लक्ष्य रहेकोमा चालु आर्थिक वर्षको पौष महिना व्यतित हुँदा यी कार्यहरूको प्रगति क्रमशः ४.५%, ७.९४% र २०.४४% मात्र रहेको छ । त्यस्तै गरी शिक्षा तर्फ सबैका लागि शिक्षा र विद्यालय हस्तान्तरण कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष भरीमा २००० वटा विद्यालय समुदायमा हस्तान्तरण गर्ने कार्यक्रम रहेकोमा १९७ वटा विद्यालयहरू मात्र हस्तान्तरण हुनु ले बाँकी अवधिमा लक्ष्य अनुसार प्रगति नहुने स्पष्ट देखिएको छ । अतः यसका लागि विशेष प्रभावकारी कदमहरू अपनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

चालु आर्थिक वर्षको बजेटको मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्दा श्री ५ को सरकारका सुधार कार्यक्रमहरूको प्रगति स्थिति पनि समेटिएको छ । शासकीय सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत केही मन्त्रालयहरूमा कार्यक्षमता तथा परिवर्तन इकाईहरू क्रियाशील रहेका एवं प्रत्येक मन्त्रालयहरूमा महिला सम्पर्क व्यक्ति तोकि सकिएकोछ । महिला जनजाती तथा दलितलाई निजामती सेवामा आरक्षण प्रदान गर्ने, सरकारको आकार घटाउने (Right Sizing) जस्ता सुधारका लागि शासकीय सुधारको मार्गचित्र अनुरूप काम भइरहेको छ ।

सार्वजनिक क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम (Public Sector Management Program) अन्तर्गत सरकारलाई सार्वजनिक क्षेत्रमा शासकीय सवलीकरण, सरकारको वित्तीय स्थितिमा सुधार, सार्वजनिक संस्थानबाट सरकारको असंलग्नता लगायतका विषयमा गरिएका सुधार प्रतिवद्धताहरूको कार्यान्वयन सामान्य रहेको छ । संस्थान सुधार अन्तर्गत पेट्रोलियम पदार्थमा स्वचालीत मूल्य निर्धारण प्रणाली लागु गरि एउटा सासिक फड्को मारिएको छ ।

खर्च र साधन परिचालन बीचको खाडल समीक्षा अवधिमा गहिरिदै गएको देखिदा विगत केही वर्ष देखि कायम गरिदै आएको वित्तीय अनुशासनलाई निरन्तरता दिन यस वर्ष विशेष चनाखो रहनु पर्ने देखिन्छ । वित्तीय घाटा लक्षित सीमा भन्दा बढी हुन नदिन तत्कालै साधारण प्रशासन खर्चमा मितव्ययिता सम्बन्धी उपायहरू अवलम्बन गर्नु पर्ने देखिएको छ । यसै अवधिमा मुद्रास्फिति दरको वृद्धि उच्च रहन गएकोले यसलाई वाञ्छित सीमा भित्र राख्ने गरी मौद्रिक नीतिको परिचालन गर्नुपर्ने भएको छ । यसैगरी राजश्व सम्बन्धमा २०६२ माघ १ गते बाट परिवर्तन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी लक्ष्य अनुरूप राजस्व संकलन गर्न विशेष प्रयास हुनु पर्ने देखिन्छ ।